

УДК. 349.3: 006. 032

СОЦІАЛЬНА СФЕРА УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ

Валецька О.В.

SOCIAL COMMUNITY OF UKRAINE FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL STANDARDS

Valetska O.V.

Україна проголосила себе соціально-правовою державою. Це положення закріплено в основному законі – Конституції України. Соціальний захист гарантований усім верствам населення, усім категоріям громадян, незалежно від статі, віку, соціального та расового походження, релігійних уподобань. Реалізація основних завдань соціальної політики потребує ґрунтовних досліджень міжнародних стандартів у соціальній сфері, що активізує науковий пошук та зумовлює мету статті. Метою даної статті є дослідження відповідності державних соціальних стандартів України міжнародним стандартам в сучасних умовах. Міжнародні стандарти у соціальній сфері є базовими орієнтирами для національного законодавства та покликані забезпечити гідний рівень життя для всіх вразливих верств, підвищити їх матеріальний рівень, встановити відповідні гарантії реалізації соціальних прав. Серед основних ознак соціальних стандартів необхідно виділити наступні: нормативну визначеність, еталонний характер, сукупність вимог, які потрібно неухильно дотримуватися та загальнообов'язковий характер.

***Ключові слова:** соціальний захист, міжнародні стандарти, соціальна сфера, стандартизація, соціальні права, базові положення, державні гарантії.*

Постановка проблеми. Стратегічна мета соціальної політики держави була закріплена вперше на державному рівні в Указі Президента України «Про основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки» від 18.10.1997 р. № 1166/97, яка визначала стратегічними завданнями на державному рівні - орієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав та соціальних гарантій, що надаються сім'ї, вплив на демографічну ситуацію в напрямку підвищення народжуваності, зниження смертності, особливо дитячої, а також наближення національного законодавства до міжнародних стандартів відповідно до Європейської соціальної хартії, рішень ООН, конвенцій МОП, інших міжнародних норм

[1]. На регіональному рівні цим Указом визначено, що такими цілями є проведення активної молодіжної політики підтримки сім'ї, материнства та дитинства [1]. Ці стратегічні завдання до сьогодні не виконано у повному обсязі, вони залишаються актуальними для соціальної політики сучасної України.

Ми погоджуємося з проф. Н.Б. Болотіною, що система стандартизації містить у собі створення каталогу соціальних прав; визначення змісту кожного права; встановлення державних гарантій забезпечення прав; встановлення системи контролю за забезпеченням соціальних прав [2, с. 257]. О.С. Бурлака слушно зауважила, що інтеграційні процеси притаманні не

тільки нашій державі, це є загальна тенденція всіх розвинутих держав, незважаючи, що вони відрізняються за правовими традиціями, темпом введення, способом та формою, однак їх обов'язковою умовою є створення спільного правового простору для врегулювання міжнародних відносин через гармонізацію правових приписів національного законодавства із стандартами міжнародними [3, с. 72].

Ступінь дослідження. Проблеми відповідності вітчизняних державних соціальних стандартів у соціальній сфері міжнародним стандартам досліджуються у роботах Н.Б. Болотіної, О.С. Бурлака, Л.В. Кулачок, Т.Л. Постригань, К.В. Бориченко, С.П. Кубієвич та інших науковців. Реалізація основних завдань соціальної політики потребує ґрунтовних досліджень міжнародних стандартів у соціальній сфері, що активізує науковий пошук.

Метою даної статті є дослідження відповідності державних соціальних стандартів України міжнародним стандартам в сучасних умовах.

Різні автори пропонують різні підходи до класифікації міжнародних стандартів щодо соціального захисту сімей з дітьми. Згадана вище О.С. Бурлака вважає, що в залежності від характеру і ступеня обов'язковості документа всі їх можна поділити на декларації, пакти, конвенції, рекомендації, хартії, кодекси, міждержавні договори, міжурядові та міжвідомчі договори; залежно від суб'єкта прийняття - ООН, МОП, Рада Європи, СНД, держави та їх уряди окремі відомства; за сферою дії універсальні, регіональні, двосторонні [3, с. 12].

К.В. Бориченко, в свою чергу, міжнародні стандарти у сфері соціального захисту сімей з дітьми розподіляє на універсальні (до них автор відносить акти ООН та МОП), регіональні (ті, які чинні в

межах одного регіону, для нас важливими є акти Європейської співдружності), партикулярні або двосторонні (на рівні держав) [4, с. 10].

Б. Сташків наводить розгорнуту класифікацію міжнародних стандартів взагалі, однак цікавою на наш погляд, є його підхід до стандартів через ознаку юридичної сили: обов'язкові для виконання державами-учасниками акти (Статут ООН); обов'язкові для виконання після ратифікації (Конвенції МОП); акти, які не підлягають ратифікації і не є обов'язковими (Рекомендації МОП) [5, с. 343-344].

Д.М. Величко у дисертаційному дослідженні робить висновок, що ефективність вдосконалення національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів залежить від способу імплементації: самовиконувані та несамовиконувані [6, с. 18]. Нам видається такий поділ невдалим, як і сама термінологія, оскільки апіорі норми права, у тому числі міжнародного, самі виконуватися не будуть. Так само ми не погоджуємося з позицією К.В. Бориченко, яка говорить, що на жаль відсутній єдиний міжнародний акт, який би закріпив всі стандарти соціального захисту сімей з дітьми [4, с. 9]. Відсутність такого акту пояснюється низкою причин: різні акти приймалися у різний історичний період; вони приймалися різними суб'єктами; вони відображали нагальні проблеми того періоду або того регіону, всесвітні проблеми; їх ратифікація та імплементація проходила так само по-різному для різних держав. І різні класифікації міжнародних стандартів є тому підтвердженням

Законом України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1323-VII встановлено, міжнародний договір - укладений у письмовій формі з іноземною державою або з іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того,

міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [7]. Ст. 19 цього Закону визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною нашого національного законодавства і застосовується у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Ч. 2 ст. 19 закріплює, що, якщо міжнародним договором, який набрав чинності, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [7]. Це означає принцип пріоритету міжнародного права, закріпленій у Конституції України у ст. 9. Ця ж стаття Конституції зазначає, що укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до неї [8].

Україна проголосила себе соціально-правовою державою. Це положення закріплено в основному законі – Конституції України. Соціальний захист гарантований усім верствам населення, усім категоріям громадян, працівникам, незалежно від статі, віку, соціального та расового походження, релігійних уподобань.

Ст. 1 Закону України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 р. встановлює стандарт як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [9]. І хоча у повсякденному вживанні цей термін іноді використовується з негативним забарвленням, як те, що

позбавлено індивідуальності, шаблон, саме ознака впорядкованості та визначеності є головною при встановленні стандартів у соціальній сфері. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. державним соціальним стандартом визнає встановлені законами, іншими нормативними актами соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантії [10]. Більшість науковців при визначенні стандартів взяли за основу саме закріплення соціальних норм як базової моделі, однак інші з ними не погоджуються. Змістовне дослідження наукових підходів до терміну «стандарт» зроблено у дисертаційному дослідженні О.С. Бурлаки «Проблеми соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства». Автор не погоджується з думкою науковців (В.П. Нагребельний), які визначають стандарт через норму, оскільки, як вона вважає, норма є лише зовнішнє вираження, у той час його сутність полягає у встановленні гарантії високого рівня та якості життя (Н. Баранова, Т. Новікова) [3, с. 73]. Ми не вбачаємо у таких позиціях протиставлення, оскільки правова норма є сутністю і одночасно гарантією втілення особистого права і свободи, а формою закріплення може стати і стаття закону, і стаття міжнародного договору, що є дуже важливим для нашого дослідження. Тому, з нашої позиції, визначення соціального стандарту у Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» є вдалим і не потребує змін. Однак, із запропонованою О.С. Бурлакою характеристикою ознак соціальних стандартів ми погоджуємося, до них вона відносить: нормативну визначеність, еталонний характер, сукупність вимог, які потрібно неухильно дотримуватися та загальнообов'язковий характер [3, с. 74].

Поняття «міжнародний стандарт» також визначається з різних наукових позицій. По-перше, необхідно визначити поняття міжнародні стандарти прав людини. На нашу думку, цікавою є пропозиція О.І. Вигловської вважати такими загальноновизнані міжнародно-правові норми (звичаєві та договірні), які визначають на основі тенденцій і потреб соціального прогресу загальнолюдський статус особистості. Цей статус встановлюється через визначення переліку прав і свобод, які підлягають загальному дотриманню, закріплення юридичного змісту та обов'язку держав дотримуватися їх, встановлення границі можливого та припустимого обмеження цих прав, а також заборони окремих дій з боку держави, фізичних та юридичних осіб [11, с. 7]. По-друге, дискусійним є питання включення міжнародних стандартів у сфері соціального захисту до правового поля міжнародного соціального права, міжнародно-правового регулювання праці або до відокремленого інституту міжнародного права. Л.В. Кулачок пропонує визнати існування міжнародного соціального права як підгалузі права міжнародного захисту права людини, предметом якого є відносини щодо соціального захисту людини і громадянина у сфері праці, соціального забезпечення, медичної допомоги тощо, а підгалуззями є міжнародне трудове право, міжнародне право соціального забезпечення, міжнародне медичне право [12, с. 8]. Особливістю цієї галузі права є встановлення системи міжнародних стандартів соціального захисту людини і утворення системи міжнародного контролю за дотриманням державами міжнародних норм у даній сфері [12, с. 8].

Т.Л. Постригань у дисертаційному дослідженні «Соціальний захист як гарантія реалізації трудових прав громадян» розглядає соціальні стандарти і гарантії через призму трудових відносин, які їх

обумовлюють. Вона пропонує закріпити поняття соціальних захист як систему гарантій, що включає сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів спрямованих на реалізацію трудових прав та інтересів громадян, на усунення можливих причин та перешкод при їх неповній та/або неналежній реалізації [13, с. 14]. Аналогію вона проводить і відносно міжнародних стандартів.

І.Я. Кисельов під міжнародними стандартами у сфері праці розуміє впорядковану систему міжнародних норм та принципів, розроблених на основі взаємних угод між державами щодо питань, пов'язаних із визнанням та закріпленням основних прав людини у сфері праці, регламентуванням найманої праці та її окремих умов, захистом індивідуальних та колективних інтересів працівників, визначенням основ правового статусу трудівників-мігрантів, регулюванням праці окремих категорій працівників, формуванням соціальної політики та визначенням її пріоритетів [14, с. 75].

М.М. Шумило визначає, що доцільно використовувати термін «міжнародні стандарти у сфері соціального захисту» як соціальний мінімум, що встановлюється міжнародно-правовими актами та є обов'язковим для держав-підписантів. надає можливість непрацевдатним особам реалізувати свої права і свободи у повному обсязі на рівні з працевдатними [15, с. 8]. Ми вважаємо, що включення до суб'єктного складу тільки непрацевдатних значно звужує коло суб'єктів, не включаючи до тих такі групи, як малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми, внутрішньо переміщені та інші.

К.В. Бориченко у монографії «Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України» за предметом дослідження звузила коло осіб, на які поширюються міжнародні стандарти і визначила міжнародні стандарти соціального

захисту сімей з дітьми - це комплекс норм, що закріплені у міжнародних актах, які внаслідок їх легалізації у внутрішньому законодавстві держави стають обов'язковими для реалізації і визначають гідні умови життєдіяльності сімей з дітьми, обов'язки держави у цій сфері для забезпечення повноцінного розвитку дитини та соціального захисту родини [4, с. 8]. Автор взяла за основу у визначенні особливостей таких стандартів дослідження Н.А. Баневої [4, с. 8-9] та доповнила їх. Цей перелік включає: відсутність єдиного комплексного міжнародного акту, який би закріпив всі стандарти соціального захисту сімей з дітьми; першочерговість інтересів дитини перед іншим соціальними інститутами; пріоритет виховання дитини у сім'ї та її особлива охорона; підвищена охорона материнства; можливості реалізації прав сімей у соціальній сфері; закріплення базових положень через застосування термінів та словосполучень рекомендаційного та узагальненого характеру з використанням оціночних понять, наприклад, «гідне існування», що призводить до нечіткості та розмитості обов'язків держави; залежність реалізації стандартів від економічних можливостей держави; різні підходи до переліку прав і гарантій в залежності від міжнародно-правового акту; обов'язковість/бажаність дотримання державами стандартів [4, с. 8-9].

О.С. Бурлака пропонує визначити міжнародно-правовими стандартами соціального захисту сім'ї з дітьми систему мінімальних правових вимог, визначених міжнародно-правовими нормами (актами), до діяльності суб'єктів, які реалізують політику у сфері соціального захисту сім'ї, соціальних прав та гарантій їх реалізації, умов і рівня соціального захисту сімей з дітьми, багатодітних, неповних та малозабезпечених сімей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з

дитинства та дітей-інвалідів, які мають обов'язковий чи рекомендаційний характер для всіх держав-підписантів [3, с. 75-76]. Ця автор пропонує основні ознаки міжнародних стандартів соціального захисту сім'ї:

1. Вони є системою вимог, критеріїв щодо рівня їх забезпечення.

2. Містяться у міжнародно-правових нормах, які визначають основні соціальні права сімей з дітьми, види соціальних допомог, послуг, порядок їх надання, а також відповідні соціальні гарантії.

3. В залежності від суб'єкта прийняття розрізняють міжнародний, міждержавний, міжурядовий характер.

4. У переважній більшості випадків мають обов'язковий характер [3, с. 76].

Висновок. Міжнародні стандарти у соціальній сфері є базовими орієнтирами для національного законодавства та покликані забезпечити гідний рівень життя для всіх вразливих верств, особливо для сімей з дітьми, підвищити їх матеріальний рівень, встановити відповідні гарантії реалізації соціальних прав. Оскільки наша держава продовжує запроваджувати європейські та міжнародні стандарти у всіх сферах життя, і у соціальній сфері зокрема, дослідження їх правової природи набуває особливого значення в сучасний період. Серед основних ознак соціальних стандартів необхідно виділити наступні: нормативну визначеність, еталонний характер, сукупність вимог, які потрібно неухильно дотримуватися та загальнообов'язковий характер

Література:

1. Про основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки: Указ Президента України від 18.10.1997 р. № 1166/97 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166/97> (дата звернення: 01.12.2018).

2. Болотіна Н. Б. Трудове право України: Підручник. 4-те вид., стер. К.: Вікар, 2006. - 725 с.

3. Бурлака О.С. Проблеми соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 419 с.

4. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: монографія. Одеса: Вид-во Фенікс, 2015. 302.

5. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: Навчальний посібник. Чернігів: ПАТ «ПВК»«Десна», 2016. 692 с.

6. Величко Д.М. Джерела міжнародно-правового регулювання праці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2008. 30 с.

7. Про міжнародні України: Закон від 29.06.2004 р. № 1323-VII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 17.10.2018).

8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 11.11.2018).

9. Про стандартизацію: Закон від 05.06.2014 року № 1315- VII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 19.10.2018).

10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон від 05.10.2000 року № 2017- III [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>(дата звернення: 17.10.2018).

11. Вінгловська О.І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини у національному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01. Київ, 2000. 20 с.

12. Кулачок Л.В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціального захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.05. Харків, 2003. 20 с.

13. Постригань Т.Л. Соціальний захист як гарантія реалізації трудових прав громадян:

автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.05. Київ, 2010. 24 с.

14. Киселев И. Я. Сравнительное и международное трудовое право : Учеб. [для ВУЗов]. Москва : Издательство Дело, 1999. 728 с.

15. Шумило М.М. Міжнародні стандарти у сфері соціального захисту // Університетські наукові записки. 2012. № 3(43).С. 242-245.

References:

1. Pro osnovni napriamy sotsialnoi politykyna 1997-2000 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.10.1997 r. № 1166/97 [Elektronnyi resurs] // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166/97> (data zvernennia: 01.12.2018).

2. Bolotina N. B. Trudove pravo Ukrainy: Pidruchnyk. 4-te vyd., ster. K.: Vikar, 2006. - 725 s.

3. Burlaka O.S. Problemy sotsialnoho zakhystu simi, dytynstva, materynstva ta batkivstva: dys. d-rayuryd. nauk: 12.00.05. Kyiv, 2017.419 s.

4. Borychenko K.V. Sotsialnyi zakhyst simei z ditmy za zakonodavstvom Ukrainy: monohrafiia. Odessa: Vyd-vo Feniks, 2015. 302.

5. Stashkiv B.I. Pravo sotsialnoho zabezpechennia. Zahalna chastyna: Navchalnyi posibnyk. Chernihiv: PAT «PVK»«Desna», 2016. - 692 s.

6. Velychko D.M. Dzherela mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання pratsi: avto-ref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.05. Kharkiv, 2008. 30 s.

7. Pro mizhnarodni dogovoru Ukrainy: Zakon vid 29.06.2004 r. № 1323-VII [Elektronnyi resurs] // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (data zvernennia: 17.10.2018).

8. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. №254/96 [Elektronnyi resurs] // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254> (data zvernennia: 11.01.2018).

9. Pro standartyzatsiiu: Zakon vid 05.06.2014 roku № 1315- VII [Elektronnyi resurs] // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (data zvernennia: 19.10.2018).

10. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii : Zakon vid 05.10.2000

roku № 2017- III [Elektronnyi resurs] // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14\(data_zvernennia:17.10.2018\)](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14(data_zvernennia:17.10.2018)).

11. Vinhlovska O.I. Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv prav dytyny u natsionalnomu zakonodavstvi Ukrainy: avtoref. dys. ... kandydata yur. nauk: spetsialnist 12.00.01. Kyiv, 2000.20 s.

12. Kulachok L.V. Derzhavna dopomoha simiam z ditmy yak forma sotsialnoho zakhystu: avtoref. dys. ... kandydata yur. nauk: spetsialnist 12.00.05. Kharkiv, 2003.20 s.

13. Postryhan T.L. Sotsialnyi zakhyst yak harantiia realizatsii trudovykh prav hromadian: avtoref. dys. ... kandydata yur. nauk: spetsialnist 12.00.05. Kyiv, 2010.24 s.

14. Kyselev Y. Ya. Sravnytelnoe y mezhdunarodnoe trudovoe pravo: Ucheb. [dlia VUZov]. Moskva : Yzdatelstvo Delo, 1999. 728 s.

15. Shumylo M.M. Mizhnarodni standarty u sferi sotsialnoho zakhystu // Universytetski naukovyi zapysky. 2012. № 3(43).S. 242-245.

Валецька О.В. Соціальна сфера України через призму міжнародних стандартів. – Стаття.

Реализация основных заданий социальной политики требует глубоких исследований международных стандартов в социальной сфере, тем самым активизирует научный поиск и обосновывает цель данной статьи - исследование соответствия государственных социальных стандартов Украины международным стандартам в современных условиях. Международные стандарты в социальной сфере являются базовыми ориентирами для национального законодательства и призваны обеспечить достойный уровень жизни для всех уязвимых слоев населения, повышать их материальный уровень, устанавливать соответствующие гарантии реализации основных прав.

Ключевые слова: *социальная защита, международные стандарты, социальная сфера, стандартизация, социальные права, базовые положения, государственные гарантии.*

Valetska O.V. Social community of Ukraine from the perspective of international standards. – Article.

Ukraine proclaimed it self a socio-legal state. This position is entrenched in the basic law - the Constitution of Ukraine. Social protection is guaranteed to all segments of the population, to all categories of citizens, regardless of gender, age, social and racial origin, religious preferences. The realization of the main tasks of social policy requires fundamental investigations of international standards in the social sphere, which is intensifying the scientific search and determines the contemplation of the article. The contemplation of this article is to study the conformity of state social standards of Ukraine with international standards in modern conditions. Standards in the social sphere are the basic guideline for national legislation and are intended to ensure a decent standard of living for all voidable groups, to raise their material level, to establish appropriate guarantees for the realization of social rights. Among the main grounds of social standards, it is necessary to share the following: normative clarity, reference manner, the combinations of requirements which need to respect scrupulously and statutory character.

Key words: *social protection, international standards, social sphere, standardization, social rights, basic provisions, State guarantees.*

Авторська довідка:

Валецька Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Стаття надійшла до редакції 01.12. 2018 р.

Рецензент к.ю.н., доцент І.С. Лісна.